

УДК 811(07)

*Ірина Мельничук,
доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
філософії та суспільних дисциплін
Тернопільського методичного університету*

ФУНКЦІЇ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті конкретизовано, систематизовано й охарактеризовано основні функції контролю іншомовної підготовки майбутніх економістів-міжнародників у вищих навчальних закладах в контексті подальших змін в освіті. Акцентовано увагу на інтеграційній особливості стимулюючої функції контролю.

Ключові слова: *контроль, функції контролю, економісти-міжнародники.*

В статье конкретизированы, систематизированы и охарактеризованы основные функции контроля иноязычной подготовки будущих экономистов-международников в высших учебных заведениях в контексте последующих изменений в образовании. Акцентируется внимание на интеграционной особенности стимулирующей функции контроля.

Ключевые слова: *контроль, функции контроля, экономисты-международники.*

The basic functions of control of future international economists' foreign language training in higher educational establishments within the context of subsequent changes in education are concretized, systematized and described in the article. Attention is accented on the integrative feature of control stimulant function.

Key words: *control, control functions, international economists.*

Серед основних умов, що забезпечують конкурентоспроможність країни у світогосподарських зв'язках, дослідники визначають розвинутий економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал, органічний контакт зі світовим господарством, опертя реалізації зовнішньо-економічної діяльності «на сильну акцентовану державну стратегію і політику» [7, с. 23]. Процеси співробітництва між різними державами безпосередньо пов'язані людським фактором, а саме з учасниками економічних міжнародних відносин, одними з яких є фахівці – економісти-міжнародники, котрі отримують професійну підготовку у відповідних ВНЗ

для майбутньої діяльності в галузі зовнішньоекономічних процесів. Згідно з Концепцією розвитку економічної освіти, прийнятої в 2004 році рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України, розвиток стандартів економічної освіти передбачає її модернізацію і запровадження в навчальний процес форм і методів, що забезпечують посилену орієнтацію на практичну або наукову підготовку студентів залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня.

Одним із важливих аспектів професійного навчання студентів цього профілю є іншомовна підготовка, якість якої визначається за допомогою використання різних форм і методів контролю, що передбачає знаходження об'єктивного шляху співвіднесення досягнутих студентами результатів із запланованими цілями навчання. Згідно з цим, основні функції контролю повинні збігатися з основними цілями досягнення високого рівня іншомовної підготовки майбутніх економістів-міжнародників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє дійти висновку, що контроль за результатами професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі розглядався науковцями як засіб упровадження особистісно-орієнтованого навчання (В. Белікова [1]), як інструмент управління процесом пізнання у ВНЗ (І. Бобрусь і М. Бакум [2]), для реалізації виховного аспекту модульно-рейтингового контролю (А. Борзих, В. Окаєлов [3]) та стимулюючої функції контролю знань, умінь і навичок студентів вищої школи (В. Бочарнікова [4]) з метою упровадження рейтингової системи контролю знань студентів (Г. Цехмістрова [8]) та ін.

Невирішеними частинами загальної проблеми залишається узагальнення функцій контролю, які реалізуються в процесі іншомовної підготовки майбутніх економістів-міжнародників.

Мета статті полягає в тому, щоб конкретизувати, систематизувати й охарактеризувати функції контролю рівня навчальних досягнень іншомовної підготовки студентів.

Сутність будь-якого контролю полягає у співвіднесенні навчальних результатів із поставленими цілями. Щодо форм контролю, то їх розділяють за способами організації (індивідуальний, груповий, фронтальний, загальноузовівський) та за способами надходження інформації від студентів до викладача (усний, письмовий, експериментальний, програмований і стандартизований контроль (тести) та ін.). До основних принципів контролю відносять: його індивідуальний характер, систематичність, системність, тематична спрямованість, диференціювання, об'єктивність і вмотивованість оцінок, вимогливість викладача, єдність вимог, всебічність, різноманітність та етичність в оцінюванні знань тощо.

Для виявлення відповідних результатів навчання використовуються засоби контролю знань – контрольні завдання, які поділяються на дві групи: завдання вільної відповіді (запитання і задачі) та завдання, в яких

відповідь певним чином обмежується запропонованим вибором (тести).

Методи контролю – це «способи виявлення ефективності реалізації основних завдань навчання (засвоєння знань, умінь і навичок; оволодіння способами творчої діяльності; формування світоглядних і морально-естетичних ідей та цінностей)» [5, с. 182]. Поряд з традиційними формами і методами контролю навчальної діяльності студентів, такими, як спостереження, усний (індивідуальний, фронтальний, ущільнений) чи письмовий контроль (індивідуальний, фронтальний), програмований (машинний, безмашинний), тестовий, комбінований, графічний, самоконтроль, метод практичної перевірки, використовуються нові форми і методи контролю знань, умінь і навичок, зокрема: ділові ігри, круглі столи, прес-конференції, дискусії, обговорення-виступи, семінари-консультації, повідомлення-огляд, олімпіада-турнір, реферат-аналіз ситуацій, відгук-рецензія, звіт-доповідь, аукціон знань та інші.

Заслугує уваги перевірка знань за допомогою підготовки і складання кросвордів, криптограм, чайнвордів. У цьому випадку процес оцінювання знань йде відразу двома шляхами: спочатку студент вибудовує свої знання у струнку систему певного завдання (складає кросворд тощо), а потім, використовуючи набуті знання і особисті здібності, дає розв'язок поставленого перед ним завдання. Активно поживляють і стимулюють навчальну діяльність студентів заняття – дидактичні ігри, на зразок популярних і широко відомих телепередач (Брейн-ринг, Що? Де? Коли?, Ток-шоу); нестандартних занять: урок-суд, урок-подорож та ін. Це дає змогу не лише урізноманітнити процес навчання, а й зняти психічне напруження, стресовий стан, який так часто спостерігається в системі контролю.

Такі форми і методи активного навчання і контролю сприяють розвитку пізнавальної та розумової діяльності студентів, зумовлюють їх інтерес до матеріалу, що вивчається, забезпечують високий рівень спонукальної активності [6, с. 66].

Контроль можна розглядати як процес, що складається з трьох етапів: порівняння, оцінювання і нормування. Визначальними на першому етапі є зіставлення отриманих результатів з нормою. Цей етап дуже важливий, тому що від того, наскільки правильно було проведене зіставлення, залежить і другий етап, і кінцевий результат. Таким чином, контроль здійснюється для того, щоб встановити рівень якості вже засвоєних знань; рівень готовності студентів до сприйняття нових знань; напрями стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Зрозуміло, чим досконаліший оцінний контроль, тим успішніше здійснюється керування навчанням студентів, оскільки він визначає досягнення студентів у навчанні, сприяє внутрішній мотивації і позитивно впливає на ефективність навчальної діяльності. Можна констатувати, що через дію зворотного зв'язку (від системи контролю, а точніше, від системи оцінювання рівня знань до студентів – як об'єкта, яким керують у

системі управління навчальним процесом) відбуваються зміни у мотивації навчання. Студенти адаптуються до системи регулярного науково обґрунтованого контролю, що стимулює їхню активну і систематичну навчально-пізнавальну діяльність, забезпечує своєчасну корекцію та оцінювання результатів навчання. Уникнути при цьому емоційного дискомфорту студентів можливо тільки за умови, коли контроль здійснюватиметься на рівні, наближеному до індивідуальних можливостей студентів. Саме з цих міркувань ідея диференційованого підходу та планування рівневих результатів навчання має бути провідною.

Педагоги різних закладів освіти постійно ведуть пошук ефективних шляхів контролю й оцінювання якості навчання, які сприятимуть вихованню самостійності, особистої відповідальності, систематичній роботі студентів і виключатимуть традиційну «штурмівщину» в процесі оволодіння знаннями. Аналіз наукових пошуків із досліджуваної проблеми показав, що на сьогоднішній день відсутня єдина класифікація принципів, методів, форм, видів, типів, засобів і функцій контролю, які можуть входити в систему контролю. Як відомо, процес навчання є ефективним тільки тоді, коли максимально реалізуються різноманітні функції контролю. Проведений аналіз педагогічної літератури і власного викладацького досвіду дозволяє розкрити відповідні функції контролю, серед яких визначальними є:

1. *Освітня або навчаюча функція.* Саме від реалізації освітньої функції контролю залежить кінцевий результат, який забезпечується методами контролю, що використовуються при цьому. Значне місце тут відводиться усному опитуванню (індивідуальному і груповому), тестуванню (програмованому, машинному і безмашинному), тренувальним контролюючим програмам. Контроль сприяє поглибленню, розширенню, вдосконаленню та закріпленню знань. У його процесі здійснюється багаторазове повторення навчального матеріалу, що сприяє переведенню інформації з короткочасної в довготривалу пам'ять. Тому важливим є значення контролю в засвоєнні нової інформації.

2. *Діагностична функція.* Контроль надає реальну можливість визначити недоліки й прогалини в знаннях студентів, щоб своєчасно усунути їх. Тобто він фактично встановлює «зворотний зв'язок» між діями викладача і результатами його роботи. Відомості про наслідки засвоєння студентами матеріалу подають сигнал про невідповідність між очікуваним і отриманим рівнями знань й допомагають викладачу скоригувати хід процесу навчання. Така діагностика викликає цілу послідовність дій, які будуть забезпечувати зміни на покращення роботи студентів.

3. *Диференціувальна функція.* За результатами контролю відбувається первинна диференціація студентів, що дозволяє викладачу орієнтуватися в їх пізнавальних можливостях. Основна суперечність під час реалізації функцій контролю впливає з головної суперечності в освіті: між суспільними («треба») та індивідуальними («хочу») потребами з

урахуванням об'єктивно реальних можливостей («можу») суб'єктів учіння. Саме диференціювальна функція контролю дозволяє викладачу встановити рівень підготовленості студентів (їхнє «можу») і показує студентові можливість підвищити його рівень знань до реального «треба».

4. *Функція вимірювання та оцінювання.* Ця функція дозволяє встановити рівень реалізації визначеної мети, відобразити його в якісних та кількісних показниках. Це одна із функцій, яка складно реалізується. Оцінювання проводиться шляхом співвіднесення отриманих результатів з еталонами і, залежно від мети, може бути виражене у балах (кількісне вираження), або за рівнями (якісне вираження).

5. *Стимулююча функція.* Наявність оцінок у навчальному процесі дозволяє застосувати додатковий фактор – стимулювання. Якщо оцінка виставляється об'єктивно, а її рівень є для студента значущим, то на процес його навчання здійснюється значний активізуючий вплив. Об'єктивно оцінені знання можуть бути стимулом для подальшої навчально-пізнавальної діяльності. У той же час необ'єктивна оцінка може зменшити у студента бажання підвищувати власний рівень професійної підготовки з усіх дисциплін. Оцінювання навчальних досягнень студента, особливо рейтинг, не лише визначає показник успішності студента серед інших в групі, а також є його престижем, що також відіграє стимулюючу роль.

6. *Виховна функція.* Виховна функція сприяє розвитку стимулюючих мотивів навчання, зацікавленості в отриманні знань, розвитку волевих якостей, формуванню наполегливості в досягненні мети й самостійності у вирішенні проблем. Завдяки цій функції виховується працелюбність і працездатність, відповідальність за наслідки праці, виробляються практичні й творчі уміння.

Оцінка за знання може мати як позитивний, так і негативний вплив на вихованість студента. Неадекватно високі оцінки привчають його до поблажливого ставлення з боку оточуючих, а занижені негативно впливають на рівень домагань і самооцінку студентів. Реальна оцінка, яку ставить викладач, може бути заохочувальною, сприяти покращенню навчально-виховного процесу, більш систематичній підготовці до занять, а відповідно й покращенню якості засвоєння знань.

7. *Розвивальна функція.* Процедура контролю сприяє розвитку багатьох особистісних якостей. У цей момент студент активно демонструє рівень знання навчального матеріалу, що сприяє функціонуванню, подальшому вдосконаленню механізмів пам'яті, мислення, мовленнєвої діяльності, навичок спілкування, умінь самопрезентації та ін. Особливим напрямом її реалізації слід вважати формування у студентів здатності до рефлексії, тобто самоусвідомлення, орієнтації на виявлення причин власних вчинків, процесу їх реалізації та впливу своїх учинків на інших.

Саме за допомогою контролю, частоти й наявності різних його видів, форм, методів, засобів є можливість впливати на розвиток пам'яті,

мислення майбутнього фахівця, зокрема, зовнішньоекономічної діяльності. Це допоможе сформувати такого економіста-міжнародника, який буде здатний до прийняття самостійних рішень, мати високий науковий рівень підготовки.

На сучасному етапі розвитку освіти ця функція контролю починає відігравати належну їй роль. Вона впливає на навчальний процес через формування під час іншомовної підготовки у майбутніх економістів-міжнародників систематичності й системності знань. Від того, наскільки вона проявляється в системі контролю, залежить розвиток логічного мислення, здатність до умовиводів і орієнтації в нестандартних ситуаціях, що є важливою характеристикою фахівця зовнішньоекономічної сфери.

8. *Прогностична функція.* Завдяки контролю можна відстежити динаміку змін, що відбуваються зі студентом, виявити та проаналізувати її тенденції, екстраполювати отримані результати аналізу на наступний період. Реалізація цієї функції дає можливість викладачеві прогнозувати навчальну роботу студентів і свою науково-дослідницьку, експериментально-пошукову діяльність для того, щоб накреслити шляхи вдосконалення процесу іншомовної підготовки майбутніх економістів-міжнародників.

Прогностична функція тісно пов'язана з методичною, тому їх часто об'єднують в одну – прогностично-методичну. Ми виокремили методичну функцію контролю, оскільки вважаємо, що вона має право на самостійне існування згідно своєї значущості.

9. *Методична функція.* Завдяки наявності якісної або кількісної інформації в межах зворотного зв'язку між суб'єктами педагогічної взаємодії, викладач має змогу проаналізувати рівень результативності своєї навчально-методичної діяльності, визначити її ефективність, виявити та усунути недоліки, накреслити перспективні зміни. Упроваджуючи різні форми і методи контролю, викладач одночасно з перевіркою доцільності тієї чи іншої методики підвищує методичну грамотність студентів, вчить їх вмінню шукати шляхи вдосконалення своєї майбутньої професійної діяльності.

10. *Управлінська або керувальна функція.* Прояв цієї функції полягає у керівництві викладачем навчальним процесом. Через процедури контролю викладач має можливість спрямовувати діяльність студентів у необхідному напрямі за допомогою систематичного контролю, який позитивно впливає на рівень знань студентів і позбавляє випадковості оцінки під час здачі модулів, на екзаменах. Цю функцію забезпечують різноманітні сучасні методи контролю, серед яких необхідно відзначити тестування, як комп'ютерне, так і безмашинне, програмоване і непрограмоване з дотриманням вимоги валідності тестових завдань.

11. *Коригувальна функція.* Завдяки наявності оцінок як показника рівня сформованості необхідних професійних знань, умінь і навичок іншомовної взаємодії майбутніх економістів-міжнародників викладач

може своєчасно вносити зміни в діяльність студентів, виправляти недоліки. Коригувальна функція дає можливість викладачу вчасно, що є суттєвим, змінити методику читання лекцій, проведення семінарських, практичних занять, консультацій, внести корективи стосовно до рівнів засвоєння знань у варіанти контрольних робіт, питань модульного контролю та ін.

12. *Констатувальна функція.* Реалізуючи цю функцію контролю, викладач фіксує рівень досягнень студента у відповідній сфері діяльності (знання певної кількості іншомовних термінів професійного спрямування, вміння використовувати результати іншомовної підготовки у змодельованих віртуально-професійних ситуаціях зовнішньоекономічної діяльності тощо). Констатувальна функція контролю реалізується також на заняттях певного виду, встановлюючи рубіжний рівень досягнень у вигляді оцінки або рейтингу за модуль, атестацію, залік, екзамен. Ця функція контролю тісно пов'язана із соціалізуючою.

13. *Соціалізуюча функція.* Оскільки оцінка в межах певної соціальної групи (викладач, студенти) є показником «соціальної успішності», адаптованості студентів, то вона є вагомим показником їхнього соціального успіху.

Проведений аналіз виділених функцій контролю дозволяє стверджувати, що кожна з них має стимулюючий характер. На нашу думку, саме стимулююча функція контролю допомагає реалізації інших його функцій. Систематичний контроль стимулює студентів до поглибленого засвоєння навчального матеріалу (*освітня функція*), щоб підвищити свій особистий рівень навчальних досягнень (*диференціювальна*), який визначається (*діагностична*) при *вимірюванні* та *оцінюванні* у вигляді кількісного показника – оцінки. Саме реальна оцінка в результаті контролю впливає на формування у студентів адекватного ставлення до себе як до особистості (*виховна і розвивальна функції*), фіксує його рівень навчальних досягнень на певному етапі вивчення дисципліни (*констатувальна*), є вагомим показником успіху або невдач студента (*соціалізуюча*), спонукає його до самоусвідомлення (*розвивальна*), що сприяє прогресивним змінам в навчальній діяльності студентів (*коригувальна*). Ці процеси дають можливість викладачу шляхом застосування різних форм і методів контролю проаналізувати і передбачити динаміку змін у навчальному процесі (*прогностична*), визначити його ефективність (*методична*) і спрямувати в необхідному напрямі діяльність студентів (*управлінська*), щоб удосконалити і, знову ж таки, підсилити стимулюючу функцію контролю, що акцентує увагу на її важливості в педагогічному процесі. Реалізація стимулюючої функції контролю в процесі іншомовної підготовки сприятиме формуванню цілісної особистості майбутнього економіста-міжнародника, який повинен задовольняти не лише сьогоденні, але й перспективні потреби суспільства.

Для підготовки конкурентноздатних фахівців зовнішньоекономічної

сфери необхідною умовою є стимулювання активної навчально-пізнавальної діяльності не лише під час вивчення фахових економічних дисциплін, але й в процесі іншомовної підготовки студентів, щоб викликати зацікавленість молоді в одержанні міцних знань, які стануть основою для задоволення їхніх потреб в навчанні, фаховій підготовці, професійній діяльності, культурному житті. Проаналізовані нами дидактичні підходи до вивчення сутності контролю та реалізації його основних функцій в процесі іншомовної підготовки майбутніх економістів-міжнародників дають змогу дійти висновку про те, що більшість наукових розробок не мають рекомендацій з методики створення і впровадження педагогічних умов, за яких можлива і найбільш ефективна практична реалізація усіх функцій контролю під час професійної підготовки студентів у ВНЗ.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі ми вбачаємо у розробці спеціальних методик і їх науковому обґрунтуванні для професійного зростання майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності під час іншомовної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белікова В. В. Контроль професійних умінь як засіб впровадження особистісно-орієнтованого навчання / В. В. Белікова // Нові технології навчання. – 2000. – Вип. 28. – С. 14–19.
2. Бобрусь І. С. Поточний контроль як інструмент управління процесом пізнання у вузі / І. С. Бобрусь, М. В. Бакум / Нові технології навчання. – 1995. – Вип. 14. – С. 140–144.
3. Борзих А. П. Виховний аспект модульно-рейтингового контролю знань студентів / А. П. Борзих, В. М. Окаєлов // Проблеми освіти. – 2001. – Вип. 23. – С. 62–66.
4. Бочарнікова В. М. Стимулююча функція контролю знань, умінь і навичок студентів вищої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. М. Бочарнікова. – К., 1999. – 18 с.
5. Професійна освіта: словник : навч. посіб. / уклад. С. П. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
6. Олійник П. М. Форми та методи активного навчання при підготовці фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і критерії їх вибору / П. М. Олійник // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2000. – Вип. 30. – С. 61–71.
7. Торгова Л. В. Основи зовнішньоекономічної діяльності : навчально-методичний посібник / Л. В. Торгова, О. В. Хитра. – Львів : «Новий Світ-2000», 2006. – 512 с.
8. Цехмістрова Г. С. Ефективність застосування модульного навчання та рейтингової системи контролю знань студентів / Г. С. Цехмістрова // Проблеми освіти. – 2001. – Вип. 26. – С. 40–53.